

Ыра санаалаах киһи сайдар

Саха киһитэ бэйэтин итэҕэлигэр олоҕуран туру-сгун, санаатын бөҕөргөтүнэрэ быдан түргэн буолар. Биһиги түн былыргыттан илдэ кэлбит өйбүт-санаабыт эппитигэр-хааммытыгар ингэ сылдьар, оһон билиини кыратык да ыйдангардан биллэхпитинэ, салгыы бэйэтэ арыллан барар. Араас тастан киирбит билиилэрдээҕэр сахалыы үөрэх быдан көдьүүстээх.

АМЕРИКА ХАЙДАХ САЙДЫБЫТАЙ?

Тус бэйэм бу уйулҕа үөрэҕин интэриэһиргээн билиэхпиттэн, Америка бөлүһөктэрэ Дейл Карнеги, Наполеон Хилл үлэлэриттэн саҕалаан, үгүс методиканы хаһан үөрэттим. Дейл Карнеги уонна Наполеон Хилл үлэлэринэн 1920-30-с сс. Америкаҕа бэйэ дьыалата күүскэ өрө турбута. Билигин психологтар бэлиэтииллэринэн, ордук бэйэ дьыалатынан дьарыктанар дьон уйулҕа үөрэҕэр чугастар. Кинилэр үчүгэй тирэхтээх тэрилтэни тутан таһаараары, дьон сыһыаннарын, ордук, бэйэлэрин санааларын бөҕөргөтөргө, сөптөөх быһаарыныы ылыналларыгар уйулҕа үөрэҕэр олус наадыаллар. Психология көмөтүнэн, бүтүн дойду экономика, уйгута атаҕар турбута.

Дейл Карнеги уонна Наполеон Хилл философияларын “позитивная психология” диэн ааттаабыттара. Маны, ханнык баҕарар киһи олох бары эйгэтигэр туһанар кыахтааҕа. Ол иһин бу дьон кэнниттэн ити сылларга Америкаҕа араас элбэх методика тоҕо анһан киирбитэ. Кимиэхэ ханнык ньыма чугаһынан, дьон олохторугар туһаналлара. Психология араас итэҕэллээх дьону биир сомоҕо онгорбута онон араас омуктартан турар судаарыстыба сомоҕолоһоругар төһүү күүс буолбута. Билигин позитивнай психология аан дойду дьонун барыларын түмэр.

АРАССЫЙА САЙДАР СУОЛА

Бу кэлинни уон сылга “позитивнай психология” Арассыяаҕа күүскэ киирэн, билигин чыпчаалыгар тийдэ диэххэ сөп.

Оттон Сэбиэскэй кэмнэ психология суох этэ. Тоҕо диэтэххэ, хас биирдии киһи бэйэтин уратытын, кыаһын арынаһына, судаарыстыбаны куоһаран барыан сөптөөҕө. Ол иһин хас эмэ сылы мэлдьи, сэбиэскэй былааһы олохтууларыгар “итэҕэл”, “психология”, “апхомуһун” суох диэн лозунунан улааппыт түмүгэр сирмайгы сатарыйыта элбээтэ. Ол иһин дьон ыксаан, утары

“позитивнай психологияны” туһанан барар. Биһиэхэ эмиз психологияны үөрэтэр, чинчийэр дьон наһаа элбээтилэр. Тоҕо диэтэххэ, бу табыгастаах бизнес көрүнгэ. Хас биирдии психолог бэйэтин көрүүтүнэн, санаатынан көрөн методикатын уларыта сылдьан туһанар. Ол эрэн барыта сүнньэ биир эбит диэн түмүккэ кэлиим.

ОЛОНХО ФИЛОСОФИЯТА

Олонхо сүрүн философията туохха олоҕуарын ырыгар эбит буоллахха, бастакынан, кэми ырытыы буолар. Олонхоҕо кэпсэнэринэн, үс дойду баар, олору биһиги олохпутугар киллэрдэххэ:

Үөһэ дойду - Айыылар олоһор халлааннара - инникибит, Орто дойду - Иччилэр уонна дьон олоһор сирэ - билиннибит, Аллараа Дойду - абааһылар олоһор дойдулар - ааспыт олохпут.

Сахалар тоҕус Айыылары араараллар, ону бүгүнгүгэ түһэрэн өйдөөтөххө, олох тоҕус эйгэтэ буолар эбит. Психолог учуонайдар итини «сферы жизни» диэн ааттыыллар. Оттон Наполеон Хилл “12 принцев” диэн ааттаабыт этэ. Онон саха инникитин тымтыктанан олоһор диэн этии саха үрдүкү философията буолар.

Орто дойду билиннибит эбит буоллаҕына, биһиги бүгүн бу манна, орто дойдуга олох олоһорбутун өйдөөн, куппук-сүрбүт бүгүнгү күнгэ чөл туруктаах буолуохтааһын саныахтаахпыт. Оттон уруккуну сахалар «былыргыны былыт саппыта» диэн ааттыыллар, онон киһи уруккун-хойуккун саныы-саныы ытыы-сонгуу сылдьарын сөбүлээбэттэр. Кэлин психологияны диринник үөрэтэн бардахха, киһи урукку кыһырбыта, өһөспүтэ, өһүрбүтэ, куттаммыта барыта этигэр-хааныгар ингэн иннин диэки сайдарыгар харгыстары үөскэтэр эбит.

ЫРА САНАА

Хас биирдии киһи ыра санаанан олоһуохтаах, оччоҕуна эрэ киһи сайдар, чэчириир кыахтаах. Иннигэр тугу да көрбөт киһи сайдар кыаҕа

<p>Дьөһөгөй (Богатство) Киһиэхэ быарынан киирэр. Ыйа: Кулун тутар Кэс тыллара: -Кыахтаах буол, -Хапсаҕай буол, -Тулуурдаах буол, -Албастаах буол, -Сатабыллаах буол, -Баайдаах-дуоллаах буол, -Хаһаайын буол.</p>	<p>Үрүн Айыы (Успех) Киһиэхэ мэйиитинэн киирэр. Ыйа: Кэс тыллара: -Айыы суолун тутус, -Айар көхтөөх буол, -Алгыһынан сырыт, -Бэйэҕэр эрэн, -Сизэрдээх буол, -Айыы майгылан, -Айыы киһитэ буол.</p>	<p>Айыыһыт (Любовь) Киһиэхэ төрүүр-ууһуур уорганнарынэн киирэр. Ыйа: Муус устар Кэс тыллара: -Төрүккүн харыстаа, -Имэнгээх буол, -Аналлааххын бул, -Ыал буол, -Оҕолон-уруулан, -Оҕоҕун киһи онор, -Оҕоҕор кэскили биэр.</p>
<p>Хотой Айыы (Социальный статус) Киһиэхэ өрөһөтүнэн киирэр. Ыйа: Алтынньы Кэс тыллара: -Кыахтаах буол, -Дьулуурдаах буол, -Өнгөөх буол, -Хорсун буол, -Түмсүүлээх буол, -Тэрээһиннээх буол, -Иллээх буол.</p>	<p>Иэйэхсит (Здоровье) Киһиэхэ оһоҕоһунан киирэр. Ыйа: Ыам ыйа Кэс тыллара: -Аһыыры эккин харыстаа, -Айылҕалыын ситимнээх буол, -Чэгиэн буол, -Утумгун ыһыктыма, -Бэйэҕин харыстан, -Сөбү тутус, -Сэниэлээх буол.</p>	<p>Аан Турук Айыы (Творчество) Киһиэхэ төбөтүнэн киирэр. Ыйа: Ахсынньы Кэс тыллара: -Отуоргун хамсаатыма, -Ортону тутус, -Туруу буол, -Бөҕө санаалаах буол, -Бигэ буол, -Ситэри онор, -Толору онор.</p>
<p>Билгэ Хаан (Самопознание, саморазвитие) Киһиэхэ сирэй уорганнарынэн киирэр. Ыйа: Тохсунньу Кэс тыллара: -Болҕомтоҕун билиигэ туһаай, -Бэлэни билэр буол, -Сөпкө билгэлээ, -Биттээх буол, -Сатаан тойонноо, -Көрүүлээх буол, Киэн билиилээх буол.</p>	<p>Улуу Суорун (Карьера) Киһиэхэ тынҕатынан киирэр. Ыйа: Балаһан ыйа Кэс тыллара: -Бэйэҕэр эрэн, -Дьөбүргүн үһүгүннар, -Идэҕин бул, -Идэҕэр туһаайылын, -Үөрэн, -Уһуйулун, -Идэни баһылаа.</p>	<p>Аан Дьааһын (Окружение, Путешествие) Киһиэхэ сүрөҕүнэн киирэр. Ыйа: Атырдьах ыйа Кэс тыллара: -Дьинги бил, -Кэскили көр, -Уһун тыыннан, -Холку буол, -Өйдөөх-төйдөөх буол, -Ыраас буол, -Сүргэн үрдүк буоллун.</p>

суох. Биир этии баар: “Киһи аһа суох 4 нэдиэлэ олоруон сөп, ууга суох 4 күн, оттон эрэлэ суох 4 сөкүүндэ”. Онон инникигэ эрэлэ суох киһи - олох олоһор кыаҕа суох. Киһи олоһор чопчу ыра санаалаах буоллаҕына, ону сыал онгостон ситиһэн, олоһор үктэллэри дабайан барар.

“Дьэ, ол баҕа санаалар хайдах буолуохтаахтарый?”, “Туохха олоһуруохтаахтарый?” диэн ыйытыыга кэлэн бэйэм биир кэмнэ ингэ сылдьыбыттаахпын. Киһи анаардас дьэиэни-уоту, массыынаны, күүлэйи эрэ ыра санаа онгостор буоллаҕына, хайдах эрэ толорута суох. Киһи кута-сүрэ бу сиргэ ол массыына ылынаары дуу, дьэиэ туттаары дуу кэлбэтэх буоллаҕа. Туох эрэ дьиктини, эриэккэни билээри, толору баай буолаары кэллээҕэ. Ол туһунан, арай Тэрис 2002 сыллаахха тахсыбыт «Айыы суола» диэн кинигэтин ааһан баран биллим уонна табылыыссаҕа киллэрэн быһаарбытым.

ТОЛОРУ КИҨИ ТОҒУС ЭЙГЭТЭ

Толору киһи бэйэтин иһигэр тоҕус эйгэ баар. Ол аата кини кута-сүрэ тоҕус эйгэни барытын баһылаабыт буолуохтаах. Бастаан киһи төрөөн баран Билгэ Хаан эйгэтигэр киирэн бэйэтин, тулалыыр эйгэтин үөрэтэр, онуоха кини сирэйигэр олоһор уорганнара сайдаллар. Онтон киһи улаатан Улуу Суорун көмөтүнэн ханнык эмэ идэни баһылыыр, идэ киһиэхэ тынҕатынан киирэр. Идэни баһылаабыт киһи Аан Дьааһынга тийэр, кини тустаах эргимтэлээх, доҕоттордоох буолар, Аан Дьааһын киһиэхэ сүрэбинэн киирэр. Онтон киһи ханнык эмэ түмсүүгэ киирэр, нууччалыыта “социальный статус” диэн ааттыахпытын сөп, түмсүүлээх буолууну өбүгэлэрибит Хотой Айыы аныыр дириллэр эбит, киһи өрөһөтүн туһаайытынан киирэр. Ол сылдьан киһи айар үлэтэ аһыллар, айар үлэ киһи төбөтүгэр киирэр, мань Одун Хаан ингэрэр. Бэйэтин айар

үлэтин таһаарбыт киһи улам Дьөһөгөй Айыыга тийэн, баайга-дуолга тиксэр. Баай-дуол киһи быарын туһаайытынан киирэр. Баайын-дуолун көмөтүнэн киһи ситиһиини уһансар, онтон Айыыһыт кэлэр. Айыыһыт киһиэхэ төрүүр-ууһуур уорганнарынэн киирэр буолан, сана киһи кэлиитин түстүүр. Онтон саамай ортоугар Иэйэхсит олоһор. Иэйэхсит киһи доруобуйатын бүтүүн дьаһайар, оһоҕоско олоһор. Ханнык баҕарар эйгэ Иэйэхситтэн улахан тутулуктаах. Онон бу табылыыссаны көрөн ханнык Айыыттан ханнык баҕа санаа туолуутун көрдөһөрүтүн көрүөххүтүн сөп.

Ити курдук, киһи материальной баайга-дуолга эрэ буолбакка, олоһор таптала, айар үлэтэ, идэтэ, түмсүүтэ, доҕоттору, эргимтэтэ, доруобуйата чөл, толору буоларын ситиһэ сатыахтаах эбит.

Вероника Александрова - Эрэлкээнэ